

TÉNTA ÉS REPESZ

B O R D Á S G Y Ö Z Ö

*Elmehetnék falura, vagy kisvárosba; s lehet, ha nagyon
cifra lesz a dolog, egy napon el is megyek. De elmenni
előre? . . . Itthagyni ezt a szegény lakást, egyetlen otthon-
omat a világon, a lángoknak, bombáknak, martaló-
coknak? Nem a bútorokat féltém; értékeim nincsenek.
De az „otthon” nem üres szó; csak akkor hagyom el,
ha nincs többé. Addig itt maradok, dolgozom, ahogy
tudok, megosztom egymillió ember sorsát.*

(Márai Sándor: Naplój 1943–1944)

Kedves Márai Sándor!

Elnézést, hogy örök nyugodalmadban háborgatlak, de amióta én is élem és átélem a Te 43–44-edet – éjjelente a *Napló*ddal a kezemben –, mondanom sem kell, úgy érzem, együtt vagyunk, velem vagy. S ezért is bátorkodom e talán kissé morbid ötlet megvalósításához, hogy a túlvilágra címezzem leveletemet. De kihez ezen a földön, amikor a legszűkebb családi-baráti-írói körökön kívül senki meg sem értene. Odaátról is – tisztelet a kivételnek – senki föl nem fogja azt a tragédiát, ami velünk történik, s történni fog. Vigasztalódjam, így van ez immáron százötven éve? Vigasztalódom. S végérvényesen bele is törődöm: minden bizonynyal le vagyunk írva. Egysesek tudatában minden bizonynyal, de bízom, nem végérvényesen.

S amiért éppen hozzád fordulok. Te írtad 56-ban közös barátunknak, Szirmai Károlynak: „Bizonyos, hogy nem könnyű ösztönzést találni ott

a végeken. Az irodalom összjáték, válasz és kérdés és megint viszontválasz. A magányban, vagy bizonyos társtalanságban nehéz megőrizni az alkotókedvet. Ön, úgy látszik, képes erre. Mégis, Ön a magyar nyelvtérület egyik szórványában él: és ez nagy segítség. Az idegenbe szakadt írónak rendkívül hiányzik, hogy nem hallja maga körül a mindennapi élet hanglejtésével anyanyelvét. Olvasmány nem pótolja a hiányérzetet.”

Nos, e „végekről” szeretnék most egy-két szubjektív sort küldeni, abban a reményben, hogy meg tudsz hallgatni, és – talán –, meg is tudsz érteni. Mert a megértésre van most a legnagyobb szükségünk. Süket fülekből sokezer van, hallókból meg csak elvétve. Sajnos, ez a tapasztalásom.

Mondjam, három hete tart ez az örület, hogy bombákat dobálnának ránk, s öt-hat odaáti jó barát telefonján kívül, igaz aggodalmán túl semmi, de semmi!

Napi teendőim nem teszik lehetővé, hogy írógéphez üljek, így csak esténként gyűjtök lámpát íróasztalom fölött, s akkor meg megszólalnak a szirénák. S ez még hagyján, de amikor elkezdődik a repülőgépek morajlására a légvédelmisek tűzijátéka – a macska-egér játék –, akkor végképp kiburulok, s lebénulok. Nem megy az írás, nem jön a gondolat, belém fojtják a szót. S van-e borzalmasabb dolog a világon íróember számára, ha a tárgyának az alanyától fosztják meg! Nos, úgy érzem, ezt csak Te értheted meg, mintha Veled is megtörtént volna már hasonló. Azt írod: „A bombafenyegetések között az élet kezd álomszerű, ködszerű lenni. A házak mintha nem állnának szilárdan és határozottan a helyükön: minden lebeg kissé, c pillanatban van még, a következő pillanatban már nincsen.”

Elmesélem. Március 24-étől bombáznak bennünket, egy-két hét alatt sok mindenhez hozzászokik az ember. Április elsején hajnalban egy hatalmas robbanás vert ki az ágyból. Úgy öt óra körül lehetett. A feleségem lement kenyérért, tejért. Remegő ajakkal tért vissza. – Lebombázták a hidunkat! – Nem igaz – felelem –, bizonyára álhír. A gyerekeket föl sem ébresztettük. De testének, egész lényének a remegése átragad rám is, munkahelyünkre menet is alig tudom tartani a volánt.

– Nem lehet igaz – nyugtatom. Amint kiérünk a régi sugárútra, mely Péterváradra visz át, emberáradat tart a híd felé. Mint mikor futballmeccsre iparkodnak. S valóban hiányzik valami. Mi? Az út végén a traverz. Amelyen sokáig azt írta: Marsall Tito. Már régóta semmit sem ír, de nincs. S ez most kezd fájoan hiányozni a lelkemből. Meg a

városképből. A városképből? Az életünkből. S ahogy odaérünk, az emberek arcán is valami pokolian mély döbbenet, az asszonyok sírnak. Most csak jobbra vagy balra lehet menni, egyenesen nem.

Két-háromszáz méterre a kiadóházunk. A szokásos időben, pontosan hétkor érkezem. A portásnak is remeg az ajka. Főnök – mondja, noha soha eddig így meg nem szólított –, a maga irodájának az ablaka is betört.

Az ikerablak üvegének fele kint a járdán összezúzva, a másik része meg az éppen virágzó hibiszkuszomat tépázta meg. Míg szedegetem a cserépből az üvegdarabkákat és a szilánkokat, a titkárnőm hangosan zokog, én meg, erősebb idegzetű lévén „csak” a lelkem mélyén siratom meg. Üveg már nincs a városban, ofszetlemezzel pótoljuk, egyelőre.

Délelőtt még a házunk gondnoka is betoppán. – Nézze, mit találtunk – mondja riadt tekintettel. Nem tudom mire vélni a távrolról madárna emlékeztető fémtárgyat.

– Repezsz, látja, srapnel! – mondja, és mutatja e tizenöt hosszú, és négy-öt centi széles tárgy egyenetlen, de minden oldalról éles fogazatát. Mint a krokodilfogak. Kiadóházunk negyedik emelet fölötti lapostetőjének bitumenszigeteléséből szedte ki. Félelmetes gyilok, nem is adom vissza, bűnös ereklyeként helyezem irodai könyvespolcomra a régi tintásüvegek immáron szép kollekciója elé. Mögötte egy század elejei világosbarna égetett agyagedény, rajta a fölirat: „Anthracén-ténta – Poprádi papírgyár egyedüli terméke – Vegyészeti gyár – Járitz Nándor p. kapható Dona Döme & Társánál.”

Ténta és repezsz, úgy érzem most egy jó ideig, ez az életem.

Ne haragudj, hogy tovább untatlak, de e híd ügyét tovább kell mondanom. Amit elmeséltem, nagycsütörtök reggelén történt. S jött a nagyszombat. Van egy régi barátom, ferences szerzetes, itt az újvidéki kolostorban, könyv- és folyóiratkiadás vonalon kollégám. Nemrég szerkesztettem meg az általa irányított *Hitélet* vezércikkeiből egy gondolatíságában gazdag kötetét. Szóval, szeretem Károly páter prédikációit, bár becsületesen be kell vallanom, ritkán, pontosabban csak a jeles ünnepeken tisztelem meg lelkinyugalmat árasztó miséinek látogatásával. Mint mondtam: nagyszombat. A helyzetre való tekintettel előrehozott szertartás, tűzszentelés már fél hatkor, majd vízszentelés, liturgia, s a szentmise. Ilyenkor természetszerűleg elhúzódik a dolog. Már majdnem nyolc óra, amikor az úrfelmutatáshoz készül, s egyszerre csak beremeg

a templom. De iszonyatosan. Néhány másodpercnyi zavar, valamennyiünk tekintete a mennyezetre szegeződik, szakad-e, avagy sem. Hála Istennek, nem. Senki, de valóban senki, még csak meg sem mozdul, nemhogy menekülni próbálna, csak a csend döbbenetnyi mélységű. A miséző pappal együtt mindenki visszafogta még a lélegzetét is. Hány másodpercre, fél, vagy akár egy egész percre, nem tudom, de azt igen, hogy páterünk beintésére, egyszerre csak fölhangzott a villanyorgona, s a kórus énekelni kezdte a *Föltámadt Krisztus e napon . . .*-t, s énekeltem volna ekkor én is, ha volna hangom és hallásom. De ezzel engem nem áldott meg az Úr, s ha mindeddig ezt meg is bocsátottam, ezúttal fölrottam neki.

A hidunkat, a másodikat robbantották be ez este, csak éjfél tájt ettünk végül kényszeredetten a kora délután megfőtt sonkából és tojásból. Meséljem tovább? Hogy harmadnapján a harmadik hidat is, meg azóta a Báni Palotát, a kőolaj-finomítónkat, s hogy nyilván én voltam az utolsók egyike, aki még hozott tartalékba két palack gázt . . .

Képeslapot sem küldök többet városunkról, mert ez már nem az, ami volt. S a kilátás sem, innen a tizenharmadik emeletünkről.

Így köszöntött ránk, Sándor bátyám, ez a tavasz, s ahogyan üzened nekem: „Hosszú éjszaka, álom nélkül. Látom az embereket, amint a múltból előlépnek, emberi módon, torzan, vigyorogva, kárörömmel, ostobán, tehetetlenül, ismételve jellemük törvénye szerint bárgyú vádjait; s látom őket a jövőben, amint az eltűntek helyére lépnek, s ugyanazt hozzák, ugyanazokat a vaksi és sötét indulatokat és téveszméket . . .”

Újvidék, 1999. ápr. 18-án

